

JURIDISKA FAKULTETEN

VID LUNDS UNIVERSITET

Saga Tagesson

Anonyma vittnen och rätt till försvar

En analys av försvarsadvokatens roll i
rättsprocessen

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Kandidatuppsats på juristprogrammet

15 högskolepoäng

Handledare: Aurelija Lukoseviciene

Termin: VT26

Innehåll

Summary	1
Sammanfattning	3
Förkortningar	5
1 Inledning	6
1.1 Bakgrund	6
1.2 Syfte och frågeställningar	7
1.3 Avgränsningar	8
1.4 Metod och material	9
1.5 Forskningsläget	9
1.6 Disposition	10
2 Undersökning	11
2.1 En ökning av dödligt våld sedan 2013	11
2.1.1 Hot mot vittnen och brottsoffer	11
2.2 Lag (2024:1180) om anonyma vittnen i brottmål	12
2.2.1 Förutsättningar för anonymitet	13
2.2.1.1 Påtaglig risk att utsättas för allvarlig brottslighet	13
2.2.1.2 Misstanken rör brott med minimistraff om fängelse i två år eller straffvärde överstigande två år	14
2.2.1.3 Andra åtgärder är otillräckliga eller väsentligt svårare att genomföra samt åtgärden i övrigt är lämplig	14
2.2.1.4 Skälen ska uppväga de svårigheter det innebär för den misstänkte eller tilltalade att förbereda och utföra sitt försvar	15
2.3 Försvarsadvokatens yrkesroll	16
2.3.1 Advokatsamfundets remissvar	17
2.3.2 Advokaters inställning	17
2.3.3 Grundläggande principer	18
2.4 Anonyma vittnen i praktiken	19
2.5 Anonyma vittnen i Europa och EKMR	20
2.5.1 Norge	20
2.5.2 Danmark	21
2.5.3 Nederländerna	22
2.5.4 Europakonventionen	22
2.5.5 Praxis från Europadomstolen	23
2.5.5.1 Kostovski mot Nederländerna	23
2.5.5.2 Windisch mot Österrike	24

	2.5.5.3 Doorson mot Nederländerna.....	24
3	Analys	25
	3.1 Hur påverkas försvarsadvokatens uppdrag av ett system med anonyma vittnen och vilka rättssäkerhetsproblem kan identifieras? .	25
	3.2 Hur har lagen (2024:1180) om anonyma vittnen i brottmål använts hittills?	27
	3.3 Kort komparativ analys	29
	Käll- och litteraturförteckning.....	30

Summary

Act (2024:1180) on Anonymous Witnesses in Criminal Cases entered into force January 1, 2025, after many years of official reports and debates. The act enables witnesses to be able to be heard anonymous during the pre-trial investigation and during the trial in court under certain conditions.

The Act is intended to combat gang crime and to break the cultures of silence that exist within criminal groups. It is also intended to protect witnesses and encourage more people to come forward and testify in court and thereby prosecute more individuals who commit serious crimes. However, defense attorneys believe that the legislation will lead to unreasonable expectations of being able to testify anonymously, which in turn will have the opposite effect, namely that it will lead to fewer crimes being solved and witnesses will instead claim that they do not remember the incident.

The system of anonymous witnesses' risks disregarding certain fundamental rights that exist for the accused or the defendant, including the right to a fair trial and the right to an effective defense in accordance with the ECHR. The defense attorney has to, among other things, invoke evidence or circumstances that are in favor of the client, an important part of which is to attack the reliability of the witness and create doubts in the court. When a witness is anonymous, it becomes more difficult for the defense to attack the reliability when the identity and the motive cannot be established. This can limit the possibilities of effectively responding to the testimony and the circumstances that are raised.

This essay aims to examine how the defense attorneys' mission towards his client and in a legal process is affected by the new system of anonymous witnesses. I also examine what legal security problems there are, both from a defense attorneys' perspective and in general from a constitutional principles perspective.

In addition, I analyze and discuss how anonymous witnesses have been used so far, both in Sweden and other countries. Since the possibility of using an anonymous witness has not yet been used in Sweden, I analyze what I believe the future will look like with the new law. Since Sweden, in comparison with other countries in Europe, is late in introducing such a possibility, I also very briefly compare how it has been used in other countries with how it is intended to be used in Sweden.

Sammanfattning

Lagen (2024:1180) om anonyma vittnen i brottmål trädde i kraft den 1 januari 2025 efter många år av utredningar och debatter. Lagen möjliggör att vittnen ska få höras anonymt under förundersökningen och i rättegång under vissa angivna förutsättningar.

Lagen är tänkt att knäcka gängkriminaliteten och bryta de tystnadskulturer som finns inom kriminella grupperingar. Den är även tänkt att skydda vittnen för att i sin tur få fler att våga vittna och därmed kunna lagföra dem som begår grova brott. Försvarsadvokater menar dock att lagstiftningen kommer leda till orimliga förväntningar om att få vittna anonymt, som i sin tur får motsatt effekt, nämligen att det leder till att färre brott klaras upp och vittnen istället kommer påstå att de inte minns händelsen.

Systemet med anonyma vittnen riskerar att åsidosätta vissa fundamentala rättigheter som finns för den åtalade eller tilltalade, bland annat rätten till en rättvis rättegång och rätten till ett effektivt försvar i enlighet med EKMR. Försvarsadvokaten har att bland annat åberopa bevis eller omständigheter som är till förmån för sin klient, en viktig del av det är att angripa tillförlitligheten på vittnet och skapa tvivel hos rätten. När ett vittne är anonymt blir det således svårare för försvaret att angripa tillförlitligheten när identitet och därmed motiv inte går att fastställa. Detta kan begränsa möjligheterna att på ett effektivt sätt bemöta vittnesmålet och de omständigheter som tas upp.

Denna uppsats har som syfte att undersöka hur försvarsadvokatens uppdrag gentemot sin klient och i en rättsprocess påverkas av det nya systemet med anonyma vittnen. Jag undersöker även vad det finns för rättssäkerhetsproblem, både utifrån ett försvararperspektiv och mer allmänt utifrån grundläggande principer.

Dessutom analyserar och diskuterar jag kring hur anonyma vittnen har använts hittills, både i Sverige och andra länder. Eftersom möjligheten att använda ett anonymt vittne ännu inte använts i Sverige analyserar jag kring

hur jag tror att framtiden kommer att se ut med den nya lagen. Eftersom Sverige i jämförelse med andra länder i Europa är sena med att införa en sådan möjlighet jämför jag även mycket kort hur det använts i andra länder med hur det är tänkt att användas i Sverige.

Förkortningar

Art.	Artikel
Brå	Brottsförebyggande rådet
Dir.	Kommittédirektiv
EKMR	Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna
Prop.	Proposition
RB	Rättegångsbalken
Samfundet	Sveriges advokatsamfund
SOU	Statens offentliga utredningar

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Kriminella grupperingar har de senaste åren blivit allt fler och det dödliga våldet har ökat kraftigt. Lågt förtroende för rättsväsendet, rädsla för att delta i en rättsprocess och den tystnadskultur som råder i de kriminella miljöerna leder till att gärningsmän går fria och utredningar om grova brott läggs ner.¹ Hot och våldshandlingar förekommer systematiskt mot vittnen och målsäganden. Rädslan för våld finns speciellt hos boende i särskilt utsatta områden utan koppling till den kriminella miljön men som fått bevittna gängens våldskapital. Även de som tillhört ett kriminellt nätverk kan bli utsatta för våld om de anmäler eller försöker lämna den kriminella grupperingen.² Lojalitet är mycket viktigt inom de kriminella grupperingarna³ men kan svikas och få våld som konsekvens.⁴

Med anledning av det ökade våldet och de kriminella grupperingarnas utsträckning utsåg regeringen den 19 december 2022 en särskild utredare. Utredaren fick i uppdrag att föreslå åtgärder för att stoppa utvecklingen av det ökade gängvåldet, effektivisera rättsprocessen samt bryta tystnadskulturen, där möjligheten att vittna anonymt var en av åtgärderna som föreslogs.⁵

Tjänstemän inom Försvarsmakten och Polismyndigheten har kvalificerad skyddsidentitet och har sedan tidigare getts möjlighet att vittna anonymt enligt svensk lagstiftning, men utöver detta har möjligheten inte funnits.⁶ Införandet av en möjlighet för ett vittne att vara anonymt har varit föremål för flera utredningar.⁷ Redan på 90-talet tillkallades Våldskommissionen som kom med sitt slutbetänkande ”Våld och brottsoffer” i juni 1990, där det ansågs att det är olämpligt att hemlighålla vittnets identitet för den tilltalade

¹ SOU 2023:67 s. 15.

² Brå rapport 2019:10, *tystnadskulturer*.

³ Brå rapport 2019:3, *skjutningar i kriminella miljöer*.

⁴ Jerzy Sarnecki, *Kriminella nätverk i Sverige förr och nu* (Vetenskapsrådet, 2025) s. 38.

⁵ SOU 2023:67 s. 3.

⁶ Ivarsson, Bengt (2024), s. 8.

⁷ SOU 2021:35.

av flera olika skäl. Bland annat ansågs det olämpligt att låta försvararen få full insyn medan den tilltalades insyn begränsades, då detta kan föranleda allvarliga lojalitetskonflikter. Dessutom skulle detta strida mot en av de viktigaste grundprinciperna, nämligen rätten till insyn⁸, som innebär att den tilltalade har rätt att ta del av den utredning som ligger till grund för en dom eller beslut gentemot denne.⁹ Även i en utredning från 1998 ansågs anonyma vittnen inte vara motiverat då hot mot vittnen sällan förekom, och lojalitetskonflikten mellan försvararen och dennes klient togs även här upp som ett argument mot.¹⁰

I en motion till riksdagen år 2008 diskuterades även där möjligheten att införa anonyma vittnen, där det särskilt trycktes på den organiserade brottslighetens framfart i samhället och där rädslan för repressalier vid vittnesmål ökat.¹¹ Motionen fick dock avslag med hänvisning till utredningen som gjordes år 1998 där man kom fram till det inte var motiverat med anonymitet på grund av att hot mot vittnen och brottsoffer sällan förekom.¹²

Under åren har det kommit ett flertal motioner från riksdagsledamöter som rör anonyma vittnen¹³, men det var inte förrän september 2024 som regeringen överlämnade en proposition till riksdagen.¹⁴ Beslut om att införa lagen togs i riksdagen den 27 november 2024 och lagen trädde sedan i kraft 1 januari 2025.¹⁵

1.2 Syfte och frågeställningar

I denna uppsats avser jag att analysera hur försvarsadvokaters uppdrag i en rättsprocess påverkas av den nya lagstiftningen om anonyma vittnen som trädde i kraft den 1 januari 2025.

⁸ 23:18 a RB.

⁹ SOU 1990:92 s. 175.

¹⁰ SOU 1998:40 s. 22.

¹¹ Motion 2008/09:Ju363.

¹² Bet. 2008/09:JuJU24 s. 19-21.

¹³ Motion 2018/19:2642; Motion 2019/20:2470; Motion 2020/21:3380.

¹⁴ Prop. 2024/25:20.

¹⁵ Sveriges Riksdag, 'Beslut: Anonyma vittnen' https://www.riksdagen.se/sv/webb-tv/video/beslut/beslut-anonyma-vittnen_hcc320241127juu6/.

För att undersöka detta avser jag att besvara följande frågeställningar:

- Hur påverkar användning av anonyma vittnen försvarsadvokatens möjlighet att utöva sitt uppdrag gentemot sin klient?
- Vilka rättssäkerhetsproblem kan identifieras ur ett försvararperspektiv?
- Hur har lagen (2024:1180) om anonyma vittnen i brottmål använts hittills?

1.3 Avgränsningar

Uppsatsen avgränsas till att behandla användningen av anonyma vittnen i relation till brottslighet kopplad till kriminella grupperingar samt de hot och repressalier som vittnen och brottsoffer riskerar att utsättas för. Jag har valt att koncentrera uppsatsen till att behandla den svenska regleringen om anonyma vittnen och dess tillämpning, men har valt att kort behandla hur systemet används i andra europeiska länder och gör därefter en mycket kort komparativ analys för att illustrera hur systemet med anonyma vittnen används där. Uppsatsen har dock inte ett komparativrättsligt syfte och innehåller därför ingen djupgående jämförelse mellan de olika rättsordningarna. Vidare behandlas relevant EU-rättslig praxis och principer som är relevanta när systemet med anonyma vittnen diskuteras.

De ändringar som har gjorts i Offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) i samband med ikraftträdandet av Lagen (2024:1180) om anonyma vittnen kommer inte att behandlas, detta eftersom fokus ligger på regleringen om anonyma vittnen och de rättssäkerhetsfrågor som aktualiseras genom denna lagstiftning.

Huvudsakliga fokuset genomgående i uppsatsen är på hur försvarsadvokaters uppdrag gentemot sin klient och i en rättsprocess påverkas av systemet med anonyma vittnen, särskilt i förhållande till de grundläggande rättsliga principer som genomsyrar rätten till en rättvis rättegång.

1.4 Metod och material

I denna uppsats använder jag mig av den rättsdogmatiska metoden där jag tolkar och analyserar gällande rätt och praxis.¹⁶ Jag har analyserat Lagen (2024:1180) om anonyma vittnen i brottmål och artikel 6 EKMR.

I uppsatsen har jag samlat åsikter gällande lagen från advokater, bland annat från artiklar publicerade i Sveriges advokatsamfunds tidskrift *Advokaten*, men även advokatsamfundets remissvar och yttrande över betänkandet ”Anonyma vittnen”¹⁷. De åsikter som presenteras i uppsatsen kan inte anses vara representativa för alla advokater, utan är tänkta att illustrera åsikter från advokatkåren översiktligt.

För att belysa problemet med hot och våld mot vittnen har jag använt mig av rapporter från Brå¹⁸ samt ett mål i Solna tingsrätt från 2017¹⁹, inte heller detta är representativt men ska illustrera att problemet med hot och repressalier mot vittnen existerar.

1.5 Forskningsläget

Ett system med anonyma vittnen är nytt i Sverige men har varit föremål för utredning under flera år innan den trädde i kraft 1 januari 2025. Med anledning av att lagstiftningen så pass nyligen trädde i kraft har det ännu inte getts ut någon litteratur som berör området. Det finns dock flertalet examensarbeten samt kandidatuppsatser som diskuterar och analyserar lagstiftningen både innan den trädde i kraft och efter.

I min uppsats avser jag undersöka hur det förhållandevis nya systemet förhåller sig till EKMR och de principer som genomsyrar en rättssäker process men främst ta sikte på hur försvarsadvokater påverkas i sitt uppdrag i en rättsprocess. Enligt min uppfattning har det inte tidigare skrivits om hur

¹⁶ Kleineman i Nääv och Zamboni, *Juridisk metodlära*, s. 21.

¹⁷ SOU 2023:67.

¹⁸ Brå rapport 2008:8, *otillåten påverkan mot brottsoffer och vittnen*.

¹⁹ Solna tingsrätts dom 2018-01-23, mål B 1006-17.

ett system med anonyma vittnen påverkar det uppdrag som försvarsadvokater har, trots att dess roll är avgörande för rättssäkerheten.

1.6 Disposition

Till att börja med går jag igenom bakgrunden till lagen för att sedan undersöka hur den organiserade brottsligheten har ökat och hur hoten mot vittnen och brottsoffer ser ut. Jag går sedan vidare och går igenom förutsättningarna för att vittna anonymt och de villkor som ställs upp för att få använda ett anonymt vittne.

Sedan går jag igenom försvarsadvokatens yrkesroll och det uppdrag som försvararen har gentemot sin klient samt det regelverk som försvararen måste följa. Även Sveriges advokatsamfunds yttrande till förslaget går igenom och därefter hur två advokater ställer sig till den nya lagen och vilka problem som kan uppstå. Efter det har jag skrivit om två grundläggande principer som man behöver ta hänsyn till i en rättegång och hur de förhåller sig till försvarsadvokatens uppdrag i en rättsprocess.

Därefter skriver jag kort om anonyma vittnen i praktiken och ett mål där det gjordes en ansökan om att använda ett anonymt vittne för att sedan gå igenom hur systemet används i andra länder i Europa. Även Europakonventionen och ett urval av Europadomstolens praxis där anonyma vittnen har använts tas upp.

Avslutningsvis analyserar och diskuterar jag mina frågeställningar med bakgrund av det jag kommit fram till i min undersökning.

2 Undersökning

2.1 En ökning av dödligt våld sedan 2013

Under år 2023 var fallen av dödligt våld med användning av skjutvapen uppräknat till 121 fall vilket var det högsta sedan år 2020, då fallen var 124 stycken.²⁰ Under 1990-talet var dödligt våld inom kriminell miljö ovanligt, och har sedan 2013 ökat.²¹ Analyser visar på att det dödliga våldet i kriminella miljöer har fortsatt öka i Sverige, i alla fall till 2022, medan det i övriga nordiska länder har minskat.²²

2.1.1 Hot mot vittnen och brottsoffer

I Sverige har man en skyldighet att vittna i domstol om detta behövs, så kallad allmän vittnesplikt. Hot och trakasserier förekommer mot både vittnen och brottsoffer och kan te sig på många olika sätt visar en studie gjord av Brå, där flertalet vittnen och brottsoffer har blivit intervjuade. Det kan röra sig om brev eller meddelanden innehållande hot om våld, personer inom den kriminella grupperingen som dyker upp hemma hos den som ska vittna, eller markeringar av olika slag, som till exempel visa att man vet var vittnet bor.²³ Flera av de personer som intervjuats i studien menar att det räcker med hotet för att avskräcka från att vittna, och att det är sällsynt att hoten övergår till faktiskt våld.²⁴ Vad gäller organiserad brottslighet så visar utredningen att våldet främst riktas mot personer inom den egna kriminella grupperingen, som till exempel mot ”tjallare”. En intervjuperson i studien berättar om en person inom en gruppering som samarbetat med myndigheter och som därefter fått sina fingrar avbrutna av andra personer i det kriminella nätverket.²⁵

År 2017 mördades ett vittne och vittnets fru efter att han i förhör hade berättat om sina iakttagelser från ett annat mord för polisen. Tingsrätten fann det

²⁰ Brå statistik, *‘Konstaterade fall av dödligt våld’*.

²¹ Brå, *‘Våld i kriminella miljöer’*.

²² Bra rapport 2024:6, *dödligt våld i Sverige sedan 1990*, s. 7.

²³ Brå rapport 2008:8, *otillåten påverkan på brottsoffer och vittnen*, s. 33 ff.

²⁴ Ibid, s. 45.

²⁵ Ibid, s. 49.

styrkt att den tilltalade mördade vittnet på grund av vittnesmålet samt för att förhindra andra att avlägga vittnesmål.²⁶ Händelsen belyser förekomsten av hot och våld som riktas mot vittnen vilket riskerar att skapa rädsla hos personer som är kallade för att vittna i en rättegång.

Sammanfattningsvis visar utredningen från Brå på att direkta hot och våld används gentemot andra som också befinner sig inom den kriminella miljön, medan det mot utomstående används mer subtila metoder såsom underförstådda hot.²⁷ Det är också viktigt att lyfta fram att Brå genom studien understryker att våld är ovanligt mot vittnen och brottsoffer, men att det förekommer, och det är främst vid uppgörelser inom den kriminella miljön och egna grupperingen som grovt våld används.²⁸

2.2 Lag (2024:1180) om anonyma vittnen i brottmål

I Sverige råder allmän vittnesplikt som innebär att man har en skyldighet att vittna i domstol om det behövs, detta kommer till uttryck i 36:1 RB. När det rör sig om allvarlig brottslighet och människor inte vågar vittna kan detta riskera att brott inte klaras upp. Möjlighet att vittna anonymt har därför införts.²⁹

Lagen trädde i kraft den 1 januari 2025 och ger vittnen en möjlighet att vara anonyma i brottmål, både under förundersökningen och i rättegången. Detta förutsätter att det bland annat finns en påtaglig risk för att vittnet eller dess närstående riskerar att utsättas för brott mot liv, hälsa, frihet eller frid om identiteten på vittnet blir känd. Utöver det finns ytterligare villkor. Det ska röra sig om allvarlig brottslighet som har ett straff om minst 2 års fängelse eller straffvärde som överstiger 2 års fängelse. Andra åtgärder ska vara otillräckliga eller väsentligt svårare att genomföra, åtgärden ska vara lämplig

²⁶ Solna tingsrätts dom 2018-01-23, mål B 1006-17 s. 118.

²⁷ Brå rapport 2008:8, *otillåten påverkan på brottsoffer och vittnen*, s. 53.

²⁸ Ibid, s. 49.

²⁹ Överby, Anna (2019), *Kronvittnen och anonyma vittnen*.

samt skälen för anonymitet ska uppväga de svårigheter det innebär för den misstänkte eller tilltalade att förbereda sitt försvar.³⁰

När ett vittne hörs anonymt i en rättegång ska förhandlingen hållas bakom stängda dörrar. Vittnet har en rätt att vägra svara på frågor som riskerar att röja dennes identitet eller kontaktuppgifter och för parterna råder ett frågeförbud gällande sådana frågor.³¹

2.2.1 Förutsättningar för anonymitet

I lagens första paragraf anges förutsättningarna för när och hur ett vittne ska få höras anonymt under en förundersökning och rättegång. Med anonymt menas att vittnet hörs så att dennes kontaktuppgifter eller identitet inte röjs. De uppgifter som ska vara anonyma är namnet på vittnet, adress, telefonnummer, personnummer, eller andra uppgifter som går att koppla till vittnet. Det finns ett antal villkor som alla behöver vara uppfyllda för att ett anonymt vittne ska få användas.³²

2.2.1.1 Påtaglig risk att utsättas för allvarlig brottslighet

Först och främst ska det finnas en påtaglig risk för att vittnet eller en närstående till vittnet utsätts för allvarlig brottslighet som riktar sig mot dennes liv, hälsa, frihet eller frid, om vittnets identitet eller kontaktuppgifter blir kända.³³

Risken för att utsättas för brott på grund av ett vittnesmål ska inte vara alltför avlägsen, utan det ska röra sig om en konkret och påtaglig risk. Dessutom ska det inte röra sig om antaganden som bygger på spekulationer utan det ska vara grundat på omständigheter som faktiskt hänt, som till exempel hot, uttalanden eller andra handlingar.³⁴

Vid bedömningen av om ett vittne ska få höras anonymt har domstolen möjlighet att beakta omständigheter såsom att den misstänkte eller tilltalade,

³⁰ 1 § lag (2024:1180) om anonyma vittnen i brottmål.

³¹ Domstolsverket, PM (2025-03-19), *Anonyma vittnen*, s. 5.

³² Prop. 2024/25:20 s. 71.

³³ 1 § 1 st. 1p. Lag (2024:1180) om anonyma vittnen i brottmål.

³⁴ Prop. 2024/25:20 s. 71.

eller personer i dess närhet tidigare uppträtt hotfullt mot exempelvis polis eller åklagare under processen. De kan även ta hänsyn till incidenter som skett i tidigare rättsprocesser, eller om den misstänkte eller tilltalade har koppling till en kriminell miljö och sedan tidigare har begått våldsbrott.³⁵

Dessutom ska brottsligheten vara allvarlig. Om brottsligheten ska ses som allvarlig avgörs av om det rör sig om ett brott som har ett minimistraff på fängelse i minst två år, eller att straffvärdet i det aktuella fallet uppgår till minst två år. Utöver straffet eller om straffvärdet understiger totalt två år, tas även hänsyn till om brottsligheten begås i samband med ett kriminellt nätverk. Brottslighet som riktat sig mot egendom beaktas inte, utan enbart brott som riktar sig mot vittnets eller närståendes liv, hälsa, frihet eller frid.³⁶

2.2.1.2 Misstanken rör brott med minimistraff om fängelse i två år eller straffvärde överstigande två år

Syftet med lagstiftningen om anonyma vittnen är att skydda vittnen från hot eller repressalier samt bryta tystnadskulturen som råder inom de kriminella nätverken för att i sin tur förbättra möjligheterna att klara upp brott. Lagstiftningen är tänkt att rikta sig mot den organiserade och mer allvarliga brottsligheten, därför kräver andra punkten i lagrummet att det brott eller det åtal vittnet ska höras angående, gäller ett brott som föreskriver minst två års fängelse. Dessutom finns en straffvärdeventil där ett anonymt vittne får höras även för andra brott där det kan antas att brottets straffvärde överstiger fängelse i två år.³⁷

2.2.1.3 Andra åtgärder är otillräckliga eller väsentligt svårare att genomföra samt åtgärden i övrigt är lämplig

För att motivera användningen av ett anonymt vittne behöver andra åtgärder vara otillräckliga eller svårare att genomföra. Åtgärder som vittnesmål via videolänk, att vittnet hörs utan att den misstänkte eller tilltalade närvarar, eller fysiskt skydd i form av bland annat livvaktsskydd för att garantera vittnets

³⁵ Prop. 2024/25:20 s. 72.

³⁶ Ibid.

³⁷ Ibid, s. 1, se även s. 72.

säkerhet ska bedömas vara otillräckliga för att få använda ett anonymt vittne.³⁸

Utöver detta ska åtgärden vara lämplig och domstolen behöver i sin lämplighetsbedömning beakta rättssäkerhetsaspekter så som möjligheten för ett effektivt försvar för den som är misstänkt eller tilltalad. Dessutom bör åtgärden att använda ett anonymt vittne minska hotet mot vittnet eller dess närstående, rätten behöver därför i sin bedömning avgöra hur stort skydd vittnet kan förväntas få om beslut om anonymitet beviljas. Beslut om att höra ett vittne ska inte fattas om det är sannolikt att identiteten på vittnet kommer avslöjas.³⁹

2.2.1.4 Skälen ska uppväga de svårigheter det innebär för den misstänkte eller tilltalade att förbereda och utföra sitt försvar

Rätten till försvar samt att låta förhöra vittnen som åberopas mot den tilltalade är en grundläggande rättighet som skyddas av EKMR.⁴⁰ Det är därför mycket viktigt för den som är antingen misstänkt eller tilltalad att kunna försvara sig, för att kunna säkerställa att domstolen inte grundar en dom på felaktiga omständigheter. Rätten behöver därför göra en proportionalitetsbedömning där det behöver vägas in hur viktigt det är för den tilltalade att veta identiteten på vittnet samt hur mycket betydelse vittnesmålet kommer att ge för en fällande dom.⁴¹

När rätten gör en sådan bedömning ska det tas hänsyn till om vittnet och den misstänkte eller tilltalade har en relation till varandra och därefter om det finns möjlighet att vittnet har motiv för att lämna oriktiga uppgifter. En möjlighet att vittnet skulle lämna osanna uppgifter kan då tala för att åtgärden inte uppväger de svårigheter det skulle innebära att föra ett effektivt försvar.⁴²

³⁸ Prop. 2024/25:20 s. 72.

³⁹ Ibid.

⁴⁰ Art. 6.3 EKMR.

⁴¹ Prop. 2024/25:20 s. 72-73.

⁴² Ibid, s. 73.

2.3 Försvarsadvokatens yrkesroll

Advokater ska i sin yrkesverksamhet iaktta god advokatsed och utföra sitt uppdrag redbart och nitiskt.⁴³ God advokatsed sätter de ramar som försvarsadvokater ska förhålla sig till när de utövar sin yrkesroll. Kärnan i god advokatsed är lojalitet, oberoende, tystnadsplikt samt att undvika intressekonflikter. Främsta skyldigheten för en advokat är att efter bästa förmåga ta tillvara klientens intressen. Advokaten ska visa klienten lojalitet och trohet utan att det strider mot gällande rätt eller god advokatsed. Utöver detta måste advokaten vara oberoende både gentemot staten och klienten, detta för att kunna ta tillvara klientens intressen gentemot det allmänna men även för att ge objektiva råd samt undvika att överskrida de regelverk som ställts upp genom gällande rätt och god advokatsed.⁴⁴

Trots att en advokats främsta skyldighet är att ta tillvara klientens intressen finns det begränsningar i hur man får handla i och med kravet på iakttagande av god advokatsed. En advokat får inte medverka till brott eller underlätta för annans brottsliga verksamhet.⁴⁵ Advokat som uppsåtligen gör orätt eller annars förfar oredligt i sin verksamhet ska uteslutas ur Sveriges advokatsamfund.⁴⁶

En advokats uppgift som försvarare är att med nit och omsorg ta tillvara den misstänktes rätt och verka för sakens riktiga belysning.⁴⁷ Han får inte genom osanna påståenden eller uppgifter föra rätten bakom ljuset, men är samtidigt inte skyldig att åberopa omständigheter eller bevis som talar mot sin klient.⁴⁸ Försvararen intar ställning av biträde åt den som är misstänkt och är i egenskap av biträde skyldig att främja den misstänktes intressen under förundersökningen och vid en rättegång. Försvarsadvokaten ska vidta de

⁴³ 8 kap. 4 § 1 st. 1 men. RB.

⁴⁴ Sveriges advokatsamfund, vägledande regler om god advokatsed (2025), s. 4-8.

⁴⁵ Ibid.

⁴⁶ 8 kap. 7 § 1 st. 1 men. RB.

⁴⁷ 21 kap. 7 § 1 st. 1 men. RB.

⁴⁸ Fitger m.fl. (2025), kommentar till 21 kap. 7 § RB.

åtgärder som krävs för att bevaka sin klients rätt, vara rådgivare och åberopa omständigheter eller bevis som är till förmån för den misstänkte.⁴⁹

2.3.1 Advokatsamfundets remissvar

Sveriges advokatsamfund, fortsättningsvis benämnt Samfundet, yttrade sig gällande utredningen om Anonyma vittnen⁵⁰ och avstyrkte förslaget. Samfundet ansåg att förslaget varken var effektivt, proportionerligt eller rättssäkert samt tryckte på att den misstänkte ska ha möjlighet till ett effektivt försvar. Bevisvärdet skulle vara mycket lågt då de åtgärder som kommer tas för att hålla vittnets identitet dold gör det svårt för domstolen att bedöma vittnets trovärdighet, såsom att rösten är förvrängd. Samfundet ser det som att domstolen kan välja flera olika alternativ när det kommer till bevis i form av ett anonymt vittne, antingen avvisning då bevisvärdet är så lågt, eller att tillåta bevisningen men inte fästa någon särskild vikt vid uppgifterna som lämnats. I yttrandet tas bland annat problemet kring en eventuell menedssituation upp, vilket endast behandlades kortfattat i betänkandet om anonyma vittnen.⁵¹

En fundamental princip är att den åtalade har rätt till insyn i bevisningen mot denne, detta ska inte åsidosättas genom anonyma vittnen. Samfundet anser att det föreligger starka skäl mot att införa anonyma vittnen. Det anses inte vara lösningen på problemet med den organiserade brottsligheten. Avslutningsvis ansågs att regleringen, om det blir till lagstiftning, ska tidsbegränsas för att efter en tid utvärderas.⁵²

2.3.2 Advokaters inställning

Johan Eriksson som är försvarsadvokat anser det som omöjligt att vara försvarare i mål med anonyma vittnen. Detta eftersom förbudet att ställa frågor som riskerar att avslöja identiteten på vittnet gör att det inte går att kontrollera hur tillförlitliga uppgifterna är, och att det därmed är svårt att kontrollera rättssäkerheten. Han menar att vittnen som kommer ställa

⁴⁹ Fitger m.fl. (2025), kommentar till 21 kap. 7 § RB.

⁵⁰ SOU 2023:67.

⁵¹ Sveriges advokatsamfund, Remissyttrande över betänkandet Anonyma vittnen, R-2023/2126 (2024-01-09).

⁵² Ibid.

anonymitet som villkor för att vittna, där detta inte är möjligt, istället kommer påstå att de inte minns händelsen och regleringen blir då kontraproduktiv.⁵³

Mia Edwall Insulander, generalsekreterare i Samfundet påstår att en lagstiftning som denna enbart är exempel på symbollagstiftning och ett sätt att visa handlingskraft vad gäller att bekämpa brottsligheten. Mia anser att det finns en risk att regleringen leder till förväntningar kring att vittna anonymt som är orealistiska och som i sin tur kan skada förtroendet för rättsväsendet och leda till att färre brott klaras upp.⁵⁴

2.3.3 Grundläggande principer

För att säkerställa att en rättegång sker på ett rättssäkert sätt finns ett antal principer att ta hänsyn till, bland andra kontradiktionsprincipen och principen om parter likställdhet.

Kontradiktionsprincipen är en av de mest grundläggande principerna i en rättsprocess och innebär att en part har rätt att ta del av och bemöta motpartens yrkanden i en rättegång.⁵⁵ Enligt principen får inte rätten grunda en dom på bevis som den tilltalade inte fått ta del av eller fått tillfälle att bemöta.⁵⁶ Principen ges uttryck i art. 6 EKMR och om målet avgörs till någon av parternas nackdel utan att denne fått möjlighet att argumentera för sin sak utgör det ett brott mot artikeln. Även när domstolen avgör ett mål baserat på material som ansetts hemligt och därför undanhållits parten har ansetts strida mot art. 6 EKMR och därmed kontradiktionsprincipen.⁵⁷ Den tilltalade ska även utöver att få tillgång till de handlingar som finns i målet även ha möjlighet att ställa frågor för att kunna angripa den muntliga bevisning som åklagaren åberopar. Domstolen får därför inte heller grunda en dom som är till nackdel för den tilltalade på muntliga utsagor som getts av personer som den tilltalade inte getts tillfälle att förhöra.⁵⁸

⁵³ Sveriges advokatsamfund, Seminarium om anonyma vittnen (2024-04-18).

⁵⁴ Edwall Insulander, Mia (2025).

⁵⁵ Lindblom, Per Henrik (2000), s. 141.

⁵⁶ SOU 2010:14 s. 228.

⁵⁷ Danelius, Hans (2023), s. 323.

⁵⁸ Ibid, s. 339.

Dessutom gäller principen om parternas likställdhet som även denna ges uttryck i EKMR, nämligen i art. 6.3 (d). Principen innebär att den som står tilltalad i ett mål inte får försättas i ett sämre bevisläge än åklagaren.⁵⁹ Bestämmelsen hindrar dock inte att den tilltalade ges en mera förmånlig ställning i relation till åklagaren enligt principen *in dubio pro reo*, utan det är i vissa fall nödvändigt att den tilltalade favoriseras, detta för att undvika att en oskyldig person döms.⁶⁰ Principen *in dubio pro reo* innebär att vid tillfällen då det förekommer tvivel ska detta räknas till den anklagades fördel samt att det är åklagaren som har bevisbördan.⁶¹

Dessa två principer är grundläggande i en rättsprocess och finns för att garantera en rättvis rättegång för den som står som tilltalad i målet. Principerna är därför viktiga även i försvarsadvokatens uppdrag. Som jag konstaterat ovan styrs försvarsadvokaten av god advokatsed och ska bland mycket annat ta tillvara sin klients intressen efter bästa förmåga i en rättegång. En försvarare försvarar den tilltalade och ska verka för att alla omständigheter i målet klargörs, förhör ges därför stort utrymme i en rättegång.⁶² Försvararen har att kritiskt pröva bevismaterial som åberopas mot den tilltalade samt att påvisa brister i bevisningen och omständigheter som gör att vittnens tillförlitlighet ifrågasätts.⁶³

2.4 Anonyma vittnen i praktiken

Hittills har möjligheten inte använts i Sverige, men åklagare har vid åtminstone ett tillfälle ansökt om att få använda sig av ett anonymt vittne. Detta gjordes av åklagaren i mål B 1161-22 och B 4574-24 vid Skaraborgs tingsrätt som gällde ett mord på en före detta medlem i ett MC-nätverk. Åklagaren ansökte om att använda sig av det anonyma vittnet, NN 254, som skulle vittna om iakttagelser samt styrka att mordet planerats inom den kriminella grupperingen.⁶⁴ Vittnet skulle ha hörts med hjälp av

⁵⁹ Danelius, Hans (2023), s. 322.

⁶⁰ Ibid, s. 310.

⁶¹ Lagen.nu, '*In dubio pro reo*'.

⁶² Borgström m.fl., *Advokaten i brottmålsprocessen* (2025), s. 27.

⁶³ Ibid, s. 22.

⁶⁴ Tingsrätten i Skaraborg, stämningsansökan, B 1161-22, 2025-04-25 s. 14.

röstförvrängare. Åklagaren återkallade dock sedan vittnet⁶⁵ utan vidare motivering, men en av de åtalades försvarsadvokat spekulerade i att identiteten på vittnet blivit känd.⁶⁶ Vittnet skulle ha blivit det första som vittnat anonymt i Sverige sedan lagen trädde i kraft.⁶⁷

2.5 Anonyma vittnen i Europa och EKMR

I Europa finns möjligheten för ett vittne att vara anonymt i ett flertal länder, bland andra Norge, Danmark och Nederländerna. Europadomstolen har tillåtit anonyma vittnen i flertalet rättegångar, till exempel i mål Doorson mot Nederländerna 1996.⁶⁸

I Norden är Sverige det land som infört möjligheten att vittna anonymt sist då möjligheten funnits i Finland, Danmark och Norge i flera år.⁶⁹

2.5.1 Norge

I Norge kan anonyma vittnen användas vid särskilt allvarlig brottslighet sedan 2001. Användningen förutsätter att det är absolut nödvändigt och inte medför betydande men för den tilltalades försvar, samt att det bland annat finns risk för att vittnet eller anhörig till denne blir utsatt för allvarligt brott mot liv, hälsa eller frihet.⁷⁰ Domstolen kan besluta att vittnet ska höras bakom stängda dörrar och utan den tilltalades närvaro, men identiteten ska vara känd för domstolen, åklagaren och försvararen. Försvararen har dock möjlighet att avstå från att få vittnets identitet avslöjad, detta av advokatetiska skäl för att undvika hemlighållande av information för sin klient.⁷¹ Detta skiljer systemet i Norge från det i Sverige där det enbart är åklagaren som får ha kännedom om det anonyma vittnet, förutom när det är ett anonymt vittne som den tilltalade och försvararen har åberopat.⁷² När den tilltalade åberopar förhör

⁶⁵ Tingsrätten i Skaraborg, dom B 1161-22, B 4574-24, 2025-06-26 s. 31.

⁶⁶ Ek, Thomas, 'Anonyma vittnen återkallas – rättegången för mc-mordet'.

⁶⁷ Skaraborgs tingsrätt, 'Skaraborgs tingsrätt frikänner samtliga tre tilltalade från åtalen om inblandning i mordet i Lidköping'.

⁶⁸ Motion 2019/20:2470.

⁶⁹ SOU 2021:35 s. 348; SOU 2004:1 s. 205-206.

⁷⁰ § 130 a straffeprocessloven.

⁷¹ Ivarsson, Bengt (2024), Anonyma vittnen, s. 8.

⁷² SOU 2023:67 s. 136 f.

med ett anonymt vittne i Sverige är det enbart rätten som inte har kännedom om identiteten på vittnet.⁷³

Möjligheten har använts i Norge, bland annat i ett fall som rörde polisvittnen som varit undercover-agenter i ett mål som rörde mord. Motiveringen till att använda sig av möjligheten att vittna anonymt ansågs vara att det fanns en risk att möjligheten för poliserna att i andra allvarliga fall delta under täckmantel skulle begränsas.⁷⁴

2.5.2 Danmark

Möjligheten att vittna anonymt i Danmark regleras i 856 § stk. 2 retsplejeloven. Bestämmelsen stadgar att rättens ordförande kan besluta att den tilltalade får lämna rättssalen under vittnesförhör och att vittnets adress eller namn inte får uppges för den tilltalade om detta krävs med hänsyn till vittnets säkerhet.⁷⁵

Dessutom har regeringen utformat ett vittnespaket som främst riktar sig mot gängmiljön. Skyddet innebär att vittnen kan förhöras via videolänk, eller att den tilltalade får lämna rättssalen under vittnesmålet. Dessutom får vittnet en kontaktperson samt namn- och adresskydd.⁷⁶

Anonyma vittnen har använts ett flertal gånger, bland annat i ett mål som rörde mordförsök där vittnet hade blivit hotat. Ordförande i målet beslutade därför att den tilltalade inte skulle få tillgång till vittnets uppgifter, såsom namn och adress.⁷⁷

⁷³ Domstolsverket, PM (2025-03-19), *Anonyma vittnen*, s. 2.

⁷⁴ Agder lagmannsrett dom LA-2023-127243-1, 2024-01-26.

⁷⁵ 856 § stk. 2 retsplejeloven.

⁷⁶ Justitieministeriet (2017), *'Ny vidnepakke skal styrke trygheden for vidner'*.

⁷⁷ Justitsministeriet, Forslag til Lov om ændring af retsplejeloven (utvidget adgang til at anvende anonyme vidner), Lovforslag 2010/1 LSF 124 afsnit 2.2.2 <https://www.retsinformation.dk/eli/ft/201012L00124>.

2.5.3 Nederländerna

Domaren kan antingen *ex officio* eller efter ansökan av åklagare, misstänkte eller vittnet besluta att vittnets identitet ska hållas anonym under förutsättning att vittnet känner sig allvarligt hotad och hotet påverkar vittnesmålet.⁷⁸

I bland annat rättegången som gällde nedskjutningen av ett Malaysia Airlines-flyg, MH17 år 2014⁷⁹ användes flera anonyma vittnen som hade uttryckt rädsla för sina liv, där ett av vittnena, V9, var rädd för att bli gripen av ryska specialtjänster, medan ett annat, S24, var rädd för repressalier utförda av ryska federationen.⁸⁰

2.5.4 Europakonventionen

Artikel 6 EKMR stadgar att varje person har en rätt till en rättvis rättegång som är en grundläggande rättighet. Rätten att förhöra eller låta förhöra ett vittne som åberopas gentemot den tilltalade är en del av rätten till en rättvis rättegång. Dessutom har den tilltalade rätt till insyn i de omständigheter som ligger till grund för en dom mot honom, samt att parterna i en rättegång ska vara likställda vilket innebär att både åklagaren och den tilltalade ska ha samma möjligheter att föra talan.⁸¹ Införandet av ett system med anonyma vittnen innebär alltså att det behöver göras en avvägning mellan skyddande av vittnen och samtidigt säkerställa rätten till en rättvis rättegång för den som står åtalad. Det ställer därför höga krav på domstolens bedömning av bevisvärdet på ett anonymt vittnesmål och domstolen måste därmed överväga noggrant om skälen för att använda ett anonymt vittne överväger svårigheterna för försvarsadvokatens möjlighet att föra ett effektivt försvar.⁸²

⁷⁸ Wetboek van Strafvordering (Code of Criminal Procedure) section 226a.

⁷⁹ Netherlands Public Prosecution Service, prosecution and trial, tillgänglig på <https://www.prosecutionservice.nl/topics/m/mh17-plane-crash/prosecution-and-trial>.

⁸⁰ AFP, 'Russian meddling casts 'dark shadow' over MH17 trial: prosecutors', France24, tillgänglig på <https://www.france24.com/en/20200310-russian-meddling-casts-dark-shadow-over-mh17-trial-prosecutors>.

⁸¹ Institutet för mänskliga rättigheter, Remissvar över delbetänkandet Anonyma vittnen, 1.1.2-544/2023 (2023-12-21).

⁸² Åkermark, Nova (2025), 'Anonyma vittnen – vad innebär det?'.

Art. 6.3 (d) EKMR och principen om parternas likställdhet hindrar dock inte att den tilltalade ges en bättre ställning än åklagaren, utan är som sagts ovan nödvändigt för att undvika en felaktig fällande dom mot någon som är oskyldig.⁸³

Den tilltalade ska dessutom ha möjlighet att ställa frågor till vittnen som hörs muntligt under rättegången för att angripa tillförlitligheten. Domstolen får därför inte grunda en dom på vittnesmål från personer som den som står tilltalad inte haft möjlighet att ifrågasätta, om inte undantagsfall föreligger.⁸⁴

2.5.5 Praxis från Europadomstolen

Trots att ett system med anonyma vittnen riskerar att åsidosätta de grundläggande principerna som innebär rätten till en rättvis rättegång så har Europadomstolen kommit fram till att det ska tillåtas om regleringen utformas på rätt sätt.⁸⁵

I målet *Al-Khawaja och Tahery mot Storbritannien* utvecklade Europadomstolen praxis där tre villkor ska tas hänsyn till vid bedömningen om användandet av ett anonymt vittne är förenlig med art. 6 EKMR. När ett anonymt vittne ska användas måste domstolen först och främst pröva om skälen för att vittnets identitet ska hemlighållas är tillräckligt starka i och med att försvaret berövas möjligheten att angripa vittnesmålets innehåll och vittnets tillförlitlighet. Domstolen måste dessutom avgöra om det anonyma vittnesmålet är det enda eller avgörande beviset som läggs till grund för fällande domen. Det ska även prövas om det finns tillräckliga motviktsfaktorer som kompenserar försvarets nackdelar.⁸⁶

2.5.5.1 *Kostovski mot Nederländerna*

I målet *Kostovski mot Nederländerna* hade den tilltalade dömts för bankrån där uppgifterna som låg till grund för domen hade lämnats av två vittnen som var anonyma för den tilltalade och dennes försvarare. De anonyma vittnena

⁸³ Danelius, Hans (2023), s. 310.

⁸⁴ Ibid, s. 330.

⁸⁵ Dir. 2022:141, s. 2.

⁸⁶ *Al-Khawaja and Tahery v. the United Kingdom*.

hördes inte på nytt under rättegången utan hade enbart lämnat uppgifter till polisen, vilket innebar att försvararen inte fick möjlighet att ställa frågor till vittnena. Eftersom de var anonyma kunde försvararen heller inte ifrågasätta vittnenas trovärdighet och vittnesmålen togs även upp i Kostovskis och hans försvarares frånvaro. I målet fann Europadomstolen att de nackdelar som försvaret led inte hade kompensrats för, och kom slutligen fram till att försvarets rättigheter samt art. 6 EKMR hade kränkts.⁸⁷

2.5.5.2 *Windisch mot Österrike*

Även i detta mål hade två anonyma vittnen lämnat uppgifter till polisen som låg till grund för en dom mot Windisch. Vittnena hördes inte vid rättegången, utan det var de poliser som hade tagit emot vittnenas utsagor som hördes. Domstolen hade ingen som helst möjlighet att bilda sig någon uppfattning om vittnenas trovärdighet och försvaret hade inte fått möjlighet att förhöra vittnena och därmed ansågs detta kränka art. 6 EKMR.⁸⁸

2.5.5.3 *Doorson mot Nederländerna*

I målet mot Doorson ansågs de två anonyma vittnena vara i behov av anonymitet för att undvika att utsättas för repressalier. Försvaret hade emellertid haft tillfälle att ställa frågor, dock utan att känna till deras identitet.⁸⁹ Domstolen hade iakttagit annan bevisning som låg till grund för domen och med hänvisning till dessa omständigheter ansågs inte användningen av anonyma vittnen kränka art. 6 EKMR.⁹⁰

⁸⁷ Kostovski v. the Netherlands, p. 38-45.

⁸⁸ Windisch v. Austria, p. 24-32.

⁸⁹ Doorson v. the Netherlands, p. 73.

⁹⁰ Ibid, p. 83.

3 Analys

3.1 Hur påverkas försvarsadvokatens uppdrag av ett system med anonyma vittnen och vilka rättssäkerhetsproblem kan identifieras?

Försvarsadvokaten har en mycket central roll i en rättsprocess och ska efter bästa förmåga vidta åtgärder som krävs för att bevaka klientens intressen. Försvarsadvokaten ska i sitt uppdrag pröva bevismaterialet som åberopas gentemot klienten och åberopa omständigheter som gör att domstolen ifrågasätter vittnens tillförlitlighet. För att göra detta är korsförhör en viktig del i rättegången och försvararens uppdrag för att kunna verka för att alla omständigheter i målet klargörs.

En ordning med anonyma vittnen begränsar försvarets möjligheter att upptäcka brister eller andra omständigheter som kan påverka vittnets trovärdighet inför rätten. Försvaret har inga möjligheter att undersöka om det exempelvis finns en relation mellan vittnet och den tilltalade där personliga intressen och motiv kan vara bakomliggande.

Utöver att det blir begränsningar i försvaret och svårare att angripa vittnesmålet skapar det dessutom en obalans mellan parterna. Principen om parternas likställdhet utgör en central del när man talar om rätten till en rättvis rättegång och innebär att parterna ska ges lika möjligheter att föra sin talan. Den syftar till att upprätthålla balans mellan åklagare och försvaret och ingen av parterna ska ges ett processuellt övertag, med undantag för principen *in dubio pro reo* där den tilltalade ges en förmånligare ställning i förhållande till åklagaren. Principen *in dubio pro reo* blir mycket betydelsefull i mål där anonyma vittnen används då det vid tvivel ska tolkas till förmån för den tilltalade. Den tilltalade ska ha möjlighet att ta del av och på ett effektivt sätt bemöta bevisningen som åberopas gentemot denne.

Så som systemet är tänkt i Sverige så är det enbart åklagaren som ska ha vetskap om identiteten på vittnet, det skapar således en obalans redan från

start där den tilltalade och försvaret hamnar i underläge. Trots att det är upp till domstolen att bevisvärdera och ta vittnets anonymitet i beaktning kvarstår svårigheten som det innebär för försvaret att undersöka eventuella omständigheter som kan påverka vittnesmålets trovärdighet.

En annan grundläggande princip är kontradiktionsprincipen som ger den tilltalade en rätt att ta del av och bemöta motpartens yrkanden och rätten får inte grunda en dom på omständigheter eller bevis som den tilltalade inte fått ta del av eller tillfälle att bemöta. Principen förutsätter att försvaret får möjlighet att ifrågasätta vittnets uppgifter genom att exempelvis hålla motförhör. Möjligheten att bemöta vittnesmålet på ett effektivt sätt begränsas när identiteten hålls hemlig då, som sagts ovan, försvaret inte har någon möjlighet att undersöka om det anonyma vittnet har ett egenintresse eller personligt motiv och därmed lämnar en osann vittnesutsaga.

Trots att det finns rättsliga principer och att rätten till en rättvis rättegång är lagstadgad i EKMR så finns det rättssäkerhetsproblem ur ett försvararperspektiv när identiteten på vittnen hålls hemlig. Europadomstolen har i praxis kommit fram till att anonyma vittnen ska tillåtas i undantagsfall och tre villkor behöver vara uppfyllda. Skälen för att hålla identiteten anonym på vittnet ska överväga de svårigheter som försvaret lider. Vittnesmålet får inte vara det enda eller avgörande beviset som ligger till grund för en fällande dom, och rätten ska pröva om det finns tillräckliga motviktsfaktorer som kompenserar försvarets nackdelar.

I mål i Europadomstolen har tilltalade dömts på grundval av vittnesmål där försvararen eller den tilltalade inte getts någon som helst möjlighet att ifrågasätta trovärdigheten. När vittnena dessutom inte hörs vid rättegången, utan enbart lämnat uppgifter till polis som i sin tur vittnar om det anonyma vittnesmålet har försvaret inte någon möjlighet att ställa frågor direkt till vittnet. Detta bör även försvåra rättens möjlighet att på ett objektivt sätt bedöma trovärdigheten i vittnesmålet. Trots att det föreligger ett frågeförbud och en rätt för vittnet att vägra svara enligt den svenska regleringen får försvaret ändå tillfälle att ställa frågor, medan det i två fall från

Europadomstolen inte getts något tillfälle att ställa frågor direkt till vittnet. I målet Doorson mot Nederländerna gavs försvararen möjlighet att ställa frågor till det anonyma vittnet, samtidigt som rätten iakttog annan bevisning som låg till grund för domen, användningen av anonyma vittnen ansågs därmed inte kränka art. 6 EKMR.

3.2 Hur har lagen (2024:1180) om anonyma vittnen i brottmål använts hittills?

Eftersom regleringen med anonyma vittnen är relativt ny i Sverige, och det faktum att det ska användas i undantagsfall, har det ännu inte använts. I ett mål som rörde ett mord som avgjordes förra året ansökte åklagaren om att använda sig av ett anonymt vittne. Vittnet var en person som befann sig i den kriminella grupperingen som hade planerat och utfört mordet och skulle vittna om sina iakttagelser. Anledningen till att det anonyma vittnet inte användes är inte känt men kan antas ha berott på att identiteten på vittnet redan var känt.

När det rör sig om kriminella grupperingar på detta sätt drar jag slutsatsen att det kan vara svårt att använda sig av möjligheten att vittna anonymt eftersom personer inom nätverket troligen har god kännedom om relationer och interna händelser, som kan göra det möjligt att identifiera vittnet trots att dess identitet inte är känd. Ju mer detaljerade uppgifter som vittnet lämnar desto större blir risken för att vittnet kan identifieras och detta kan i sin tur ge upphov till problem som till exempel hämnd. Lojaliteten mycket viktig inom de kriminella grupperingarna men den är inte absolut, och svek inom grupperingen kan därför leda till våld och i värsta fall dödligt våld.

Utöver att det kan vara svårt att hålla identiteten hemlig på vittnet så tror jag att det kommer vara mycket få fall där vi kommer se att anonyma vittnen används i framtiden. Detta eftersom de villkor som ställs upp är relativt höga som i sin tur gör att lagen får ett begränsat tillämpningsområde. De högt uppställda villkoren tyder dock på att lagstiftaren eftersträvat en användning som är restriktiv och där anonymitet enbart ska tillåtas i situationer där intresset av att skydda vittnet är särskilt starkt.

Kravet på att det ska föreligga en påtaglig risk för allvarlig brottslighet som är riktad mot vittnets eller vittnets närståendes liv, hälsa, frihet eller frid innebär att det måste föreligga konkreta omständigheter som talar för en verklig risk. Jag tror därför att det kan medföra betydande svårigheter för vittnet att bevisa och dokumentera hot eller trakasserier, speciellt då de kan vara mycket subtila.

Vidare begränsas tillämpningsområdet eftersom anonyma vittnen endast får användas när det rör sig om allvarigare brottslighet med ett minimistraff om två års fängelse eller samlat straffvärde om två år.

Kravet på att andra åtgärder ska vara otillräckliga eller väsentligt svårare att genomföra gör att domstolen måste pröva om mindre ingripande skyddsåtgärder som till exempel vittnesmål via videolänk eller att den tilltalade inte närvarar under vittnesmålet kan ge tillräckligt skydd. Anonymitet ska därför användas som en sista utväg där det saknas andra möjligheter att skydda vittnet. Här kan det uppstå svårigheter för rätten att göra sin bedömning av vad som anses vara otillräckligt eller väsentligt svårare. Ett omfattande vittnesskydd med till exempel livvakt skulle kunna anses resurskrävande och därmed göra att möjligheten att använda ett anonymt vittne ses som ett enklare alternativ, detta trots att det skulle innebära större begränsningar för den tilltalades försvar. Ur ett rättssäkerhetsperspektiv fyller detta villkor dock en viktig funktion genom att upprätthålla proportionaliteten mellan vittnesskydd och den tilltalades rättigheter.

Till sist behöver skälen för anonymitet uppväga de svårigheter som det innebär för den misstänkte eller tilltalades försvar. Här görs konflikten mellan behovet att skydda vittnen för att möjliggöra lagföring och den tilltalades rätt till ett effektivt försvar och rättvis rättegång tydlig. Lagstiftaren har genom detta markerat att rättssäkerhetsgarantierna har en central roll i bedömningen om ett anonymt vittne ska få användas.

De högt ställda villkoren kan ses som att lagstiftaren vill ha en restriktiv användning av anonyma vittnen men att användningen ska möjliggöras i

särskilda situationer. Jag tror dock som sagt att användningen riskerar att bli praktiskt svår att tillämpa i många fall.

3.3 Kort komparativ analys

Systemet är förhållandevis nytt i Sverige men har funnits i bland andra Norge, Danmark och Nederländerna i flera år. Hur det är reglerat och tänkt att användas skiljer sig men i samtliga länder är det tänkt att användas vid allvarlig brottslighet. Danmark har dessutom utvecklat ett vittnespaket specifikt för skydd när det gäller vittnesmål från gängmiljö, och utöver att vittnet kan förhöras via videolänk eller att tilltalade får lämna salen får vittnet en kontaktperson.

I Norge ska identiteten på vittnet vara känd för domstolen, åklagaren och försvararen. Försvararen har dock möjlighet att avstå från att få kunskap om vittnets identitet, detta för att undvika att hemlighålla information för sin klient. I Sverige är det enbart åklagaren som vet vittnets identitet i de fall det är åklagaren som gjort ansökan. Om det är den misstänkte eller den tilltalade som ansökt om att ett anonymt vittne ska höras är det enbart rätten som inte får kännedom om identiteten.

Käll- och litteraturförteckning

Offentligt tryck

Sverige

Utredningsbetänkanden

SOU 1990:92 Slutbetänkande Våld och brottsoffer.

SOU 1998:40 Slutbetänkande Brottsoffer Vad har gjorts? Vad bör göras?.

SOU 2004:1 Slutbetänkande Ett nationellt program om personsäkerhet.

SOU 2010:14 Slutbetänkande Partsinsyn enligt rättegångsbalken.

SOU 2021:35 Betänkande En stärkt rättsprocess och en ökad lagföring.

SOU 2023:67 Delbetänkande Anonyma vittnen.

Propositioner

Prop. 2024/25:20 Anonyma vittnen.

Utskottsbetänkanden

Bet. 2008/09:JuU24, Processrättsliga frågor.

Kommittédirektiv

Dir. 2022:141. Anonyma vittnen.

Remissyttranden

Institutet för mänskliga rättigheter, remissvar över delbetänkandet Anonyma vittnen (SOU 2023:67), 2023-12-21, Dnr. 1.1.2-544/2023.

Sveriges advokatsamfund, remissyttrande över betänkandet Anonyma vittnen (SOU 2023:67), 2024-01-09, R-2023-2126.

Övrigt riksdagstryck

Domstolsverket, *Anonyma vittnen*, PM, 2025-03-19.

Mot. 2008/09:Ju363, Ingemar Vänerlöv (KD), Sekretessbelagd identitet vid vittnesmål i domstol.

Mot. 2018/19:2642, Ellen Juntti (M), Anonyma vittnen.

Mot. 2019/20:2470, Margareta Cederfelt (M), Möjlighet att vittna anonymt vid rättegång.

Mot. 2020/21:3380, Markus Wiechel (SD) m.fl., Kronvitnessystem och anonyma vittnen.

Rättsfall m.m.

Övriga svenska domstolar och förvaltningsmyndigheter

Tingsrätten i Solna, dom 2018-01-23 i mål B 1006-17.

Tingsrätten i Skaraborg, stämningsansökan 2025-04-25 i mål B 1161-22.

Tingsrätten i Skaraborg, dom 2025-06-26 i mål B 1161-22, B 4574-24.

Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna (Europadomstolen)

Al-Khawaja and Tahery v. The United Kingdom (26766/05 22228/06) dom den 15 december 2011.

Doorson v. The Netherlands (20524/92) dom den 26 mars 1996.

Kostovski v. The Netherlands (11454/85) dom den 20 november 1989.

Windisch v. Austria (12489/86) dom den 27 september 1990.

Norge

Agder lagmannsrett dom, LA-2023-127243-1, 2024-01-26

<https://lovdata.no/dokument/LASTR/avgjorelse/la-2023-127243-1?q=anonym%20vitne%C3%B8rsel> (hämtad 2026-04-20).

Lagtext

Sverige

Lag (2024:1180) om anonyma vittnen i brottmål

Rättegångsbalk (1942:740).

Danmark

Bekendtgørelse af lov om rettens pleje (Lovbekendtgørelse nr. 1445 av den 29. September 2020). Hämtat från Retsinformation, retsinformation.dk <<https://www.retsinformation.dk/eli/lt/2019/938>> (hämtad 2026-04-20).

Forslag til Lov om ændring af retsplejeloven (Udvidet adgang til at anvende anonyme vidner) (Lovbekendtgørelse nr. 1237 af 26 oktober 2010). < <https://www.retsinformation.dk/eli/ft/201012L00124> > (hämtad 2026-04-20).

Norge

Straffeprosessloven (1986), Lov om rettergangsmåten i straffesaker (LOV-1981-05-22-25). Lovdata. <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1981-05-22-25> (hämtad 2026-04-20).

Nederländerna

Wetboek van Strafvordering (Criminal Procedure Code of the Netherlands) (1926).

Litteratur

Borgström, Claes, Nilsson, Tomas, Sjölund, Anna (2025), *Advokaten i brottmålsprocessen*. 2 uppl., Norstedts Juridik.

Danielius, Hans m.fl. (2023), *Mänskliga rättigheter i europeisk praxis: en kommentar till Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna*. 6 uppl., Norstedts Juridik.

Kleineman, Jan, 'Rättsdogmatisk metod', i: Nääv, Maria & Zamboni, Mauro (red.), *Juridisk metodlära*. 2 uppl., Studentlitteratur, Lund.

Fitger, Peter, Sörbom, Monika, Eriksson, Tobias, Hall, Per, Palmkvist Ragnar, Renfors, Cecilia, *Rättegångsbalken* (2025-12-10, version 99, JUNO). Ivarsson, Bengt (2024) *Anonyma vittnen*, Ny juridik 24:1 s. 8.

Artiklar

Advokaten nr 1 2025 årgång 91, 'Flera problem med anonyma vittnen', <https://www.advokaten.se/tidigare-nummer/2025/nr-1-2025-argang-91/flera-problem-med-anonyma-vittnen/>, (artikel av Mia Edwall Insulander) (hämtad 2026-05-04).

Ek, Thomas (2025), 'Anonyma vittnet återkallas – i rättegången för mc-mordet', Sveriges Radio, 2025-05-26.

France24 (2020), 'Russian meddling casts 'dark shadow' over MH17 trial: prosecutors', <<https://www.france24.com/en/20200310-russian-meddling-casts-dark-shadow-over-mh17-trial-prosecutors>>, 2020-03-10 (hämtad 2026-04-20).

Lindblom, Per Henrik (2000), 'Civilprocessens grundprinciper de lege ferenda' SvJT s. 141.

Netherlands public prosecution service, 'MH17 plane crash - Prosecution and trial', <https://www.prosecutionservice.nl/topics/m/mh17-plane-crash/prosecution-and-trial> (hämtad 2026-04-20).

Sveriges Domstolar, 'Skaraborgs tingsrätt frikänner samtliga tre tilltalade från åtalen om inblandning i mordet i Lidköping', <<https://www.domstol.se/nyheter/2025/06/skaraborgs-tingsratt-frikanner-samtliga-tre-tilltalade-fran-atalen-om-inblandning-i-mordet-i-lidkoping/>> (hämtad 2026-04-20).

Åkermark, Nova (2025), 'Anonyma vittnen – vad innebär det?', Domarbloggen, 2025-01-16 < <https://www.domarbloggen.se/anonyma-vittnen-vad-innebar-det/>> (hämtad 2026-04-21).

Överby Anna (2019), 'Kronvittnen och anonyma vittnen', Domarbloggen, 2019-09-10, <<https://www.domarbloggen.se/kronvittnen-och-anonyma-vittnen/>>, (hämtad 2026-05-18).

Rapporter

Brottsförebyggande rådet, 'Otillåten påverkan mot brottsoffer och vittnen ', Rapport 2008:8.

Brottsförebyggande rådet, 'Skjutningar i kriminella miljöer, En intervjustudie', Rapport 2019:3.

Brottsförebyggande rådet, 'Tystnadskulturer, En studie om tystnad mot rättsväsendet', Rapport 2019:10.

Brottsförebyggande rådet, 'Dödligt våld i Sverige sedan 1990', Rapport 2024:6.

Vetenskapsrådet, 'Kriminella nätverk – förr och nu', 2025.

Övrigt

Advokatsamfundet, Vägledande regler om god advokatsed.

Brottsförebyggande rådet, 'Konstaterade fall av dödligt våld', 2026-03-31, <
<https://bra.se/statistik/statistik-om-rattsvasendet/konstaterade-fall-av-dodligt-vald#h-Aktuellstatistik>> (hämtad 2026-04-17).

Brottsförebyggande rådet, 'Våld i kriminella miljöer', 2026-02-12, <
<https://bra.se/amnen/vald-i-kriminella-miljoer#:~:text=De%20senaste%20%C3%A5ren%20har%20vi%20sett%20en,av%20v%C3%A5r%20i%20kriminella%20milj%C3%B6er%20i%20Sverige>> (hämtad 2026-04-17).

Lagen.nu, 'In dubio pro reo' < https://lagen.nu/begrepp/In_dubio_pro_reo>
(hämtad 2026-05-18).

Sveriges advokatsamfund, Seminarium om anonyma vittnen, 2024-04-18 <
<https://www.advokatsamfundet.se/Nyhetsarkiv/2024/april/seminarium-om-anonyma-vittnen/>> (hämtad 2026-05-04).

Sveriges Riksdag, 'Beslut: Anonyma vittnen',
<https://www.riksdagen.se/sv/webb-tv/video/beslut/beslut-anonyma-vittnen_hcc320241127juu6/> (hämtad 2026-03-24).